

ועד ליל שבת

דברי מוסר והשקפה ע"ס מסכת אבות

מראש הישיבה הגאון הגדול רבי ישראל בונם שרייבר שליט"א
שנאמרו בישיה"ק

חיוב ידיעת התורה – לפי כוחות האדם

קמ"ל שיש לעסוק בתורה עד יום מותו, דמאי שנא מכל מצוה ומצוה המוטלת על האדם שיש לו לקיימה כל ימי חייו, ויום מותו בכלל.

אלא הא קמ"ל הרמב"ם, שאפילו בשעה שהאדם עומד רגעים ספורים לפני עזיבתו את העולם וודאי לא יספיק ללמוד בכדי שיעור שיוכל לדעת את הלימוד ולזכרו הלאה, מכל מקום יש לו מצוה ללמוד בזמן שנותר לו, הואיל וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח, וגם כשלא ניתן לו לדעת את התורה בפועל יש מטרה בעצם הלימוד כפי הכוחות שעמו באותה שעה.

עלינו להתמקד במה שאנו כן יכולים לעשות, ללמוד וללמוד כפי כוחותינו, ולדעת ש'המלאכה מרובה' וממילא תפקידנו הוא עצם העשייה - להתקדם עוד ועוד לפי מה שאנו מסוגלים.

'לא עליך המלאכה לגמור'

וכפי שאומרת המשנה הבאה "הוא היה אומר, לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה", וכ' רבינו יונה "שלא תעלה על דעתך אינני רחב לב ולא אוכל לגומרה ומה יתרון בעמל ומה אויעל ביגיעתי, שלא עליך לגומרה, אלא אחר שבתורה אתה עמל קיימת מצות בוראך".
ודבר זה הוא מיסודי היסודות שיש על האדם להחזיר לעצמו, הקב"ה לא דורש מהאדם יותר מכפי יכולתו, ועל כל אחד לעשות אך ורק כפי כוחותיו והתכונות שטמונות בו, בלי להוסיף ובלי להחסיר. אין שום תועלת להביט על האחרים שנבראו עם כוחות גדולים יותר ולנסות לחקות אותם, כי לא זו בלבד שלא יצליח אלא זה גם לא נדרש ממנו ואין בכך שום תועלת, התפקיד שנועד עבורו הוא אחר לחלוטין ומותאם לו אישית לפי היכולת שלו.

ויעויין בספר 'שערי העבודה' (המיוחס לרבינו יונה, ואם כי אין זה מוסכם מכל מקום מוכח מתוכו שנכתב על ידי אחד מן הראשונים) שכתב שדברי חז"ל 'חייב כל אדם לומר אימתי יגיעו מעשי למעשי אבותי' הם כפשוטו ממש, כי אף שבפועל אין אדם שיכול לעשות את אותם מעשים של האב"ק מכל מקום כל אחד ואחד יכול להגיע לאותה מדרגה ברמה יחסית, כיון שכאשר האדם עושה את כל מה שבידו ומעפיל עד קצה כוחותיו הוא נחשב ממש כמו שנחשבו האב"ק, כיון שגם הוא כמוהם נמדד אך ורק לפי כוחותיו, ואם ניצלם עד תכליתם נחשב לו שהגיע לתכלית השלימות הנדרשת ממנו.

סכנת ה'לחץ'

ומכאן נוכל להבין את עומק הפסול בתופעה שקיימת אצל בני תורה ובעיקר בשנותיהם הצעירות, שהיא התופעה הנוראה ביותר והיא אם כל חטאת המסוגלת להעביר אדם מדתו ומדעתו, והיא תכונת ה'לחץ', כאשר האדם מרגיש שאינו עושה מספיק לפי דעתו ועל ידי זה הוא 'לחוצ' לעשות יותר ממה שעושה כעת. הלא ברור שלחץ זה אינו הגיוני מעיקרא, דממה נפשך, אם הוא יכול לעשות יותר לפי כוחותיו אין שום סיבה שיצטרך להלחץ בעבור זה, הוא יוכל לעשות את אותו דבר ברוע ובשלווה בלי שום דבר שילחץ עליו, אלא מאי, בהכרח שדבר זה נמצא הרחק למעלה מכוחותיו, והוא יש לו דחף לגבור על עצמו ולהשיג את הדבר בכל זאת, אך הוא אינו מודע לכך שאם כן אין זה נדרש ממנו ואין זה שייך אליו כמלוא הנימוא, ואם יש לו לחץ מחמת כן – אין לו ראייה גדולה מזו שאכן לא תובעים את זה ממנו כלל ועיקר.

לכל אחד ואחד יש מידה נפרדת שרק אותה דורשים ממנו, המידה הזו היא המידה היחידה שעליו למלא ויש לו את הכוחות המתאימים אליה במדוייק, ואפילו אם אחרים מגיעים ליותר וכובשים יותר - צריך שיהיה לו ברור שהוא יכול להגיע לאותה דרגה גם אם יעשה פחות, הואיל וזה תפקידו וזה כל מה שהוא אמור לעשות, ובאמת הוא לא אמור להגיע ליותר, 'לא עליך המלאכה לגמור ואין אתה בן חורין להבטל ממנה'.

פרק ב' משנה ט"ו. היום קצר והמלאכה מרובה.

התורה רחבה מני ים

כתב רבינו יונה ז"ל "היום קצר - אלו ימותיו שהם קצרים, כנגד התורה שהיא מרובה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, וזהו שאמרו אותם ארבעים יום שעמד משה רבינו ע"ה בהר סיני לא ישן, משל למלך שאמר לעבדו מדוד זהובים מכאן ועד למחר וכל מה שתמדוד יהיה שלך, איך יישן, והלא באותה שעה יפסיד כמה וכמה, כך אמר משה אם אישן כמה מרגליות מדברי תורה אפסיד, על אחת כמה וכמה אנו כל ינתן שינה לעינינו ולעפעפינו תנומה".

וכאמור בגמ' בעירובין (כ"א.) ש'כל העולם כולו אחד משלושת אלפים ומאתיים בתורה', וודאי אין כוונת הגמ' למידות גשמיות כפי השגתנו אלא למידה רוחנית, והיינו שהתורה ארוכה מארץ מידה ואין שום כלי שיוכל למדוד את רוחבה.

ובאמת נצייר לעצמנו, הרי העולם הבא כולו רוחני, אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא קיום מצוות, וכל העיסוק היחידי שיהיה שם הוא רק הישיבה בצל הקב"ה ולימוד תורתו, וזה מה שיעשו שם כולם לנצח נצחים במשך זמן שאין לו קצבה ולא תכלית, ולכאורה היה מקום לשאול כיצד יתכן ללמוד את התורה במשך זמן רב כל כך, והלא שם בעולם האמת אין אדם למד תורה ומשכחה וכל אחד יזכור את מה שלמד לפני כן מבלי לאבד טיפה, וכל הזמן יוסיפו ללמוד רק דברים חדשים. וע"כ שהתורה שכולה רוחנית אינה ניתנת לתפיסה כלל, אין לה לא תכלית ולא גבול, וכמה שהאדם יידע בה עוד ועוד עדיין לא הגיע לקצה קצוותיה, ותמיד יהיה בידו את היכולת לגלות דברים חדשים שלא ידעם.

חיוב ידיעת התורה – עד היכן?

והלימוד שיש בדבר זה הוא לטוב ולמוטב, מצד אחד יש בו תביעה על כל אחד לא להסתפק במועט ולעולם לא לומר די, שכן אף אם היה נדמה לאדם כאילו למד כל התורה כולה עדיין היה יכול למצוא בה טעם ולהמשיך להגות בה כל ימי חייו אף אילו היה אלף שנים פעמיים, אך מאידך גיסא יש כאן לימוד בנוגע לדרך התורה, שאין תביעה על האדם לדעת את הכל בכל מכל כיון שבין כה אין זה בכוחו, אלא מצות ידיעת התורה היא לדעת כפי יכולתו, וכל אחד נתבע אך ורק לפי הכמות אותה היה יכול לדעת.

ויעויין בגמ' במנחות (צ"ט:) דאמרינן "אמר ריש לקיש כל המושכח דבר אחד מתלמודו עובר בלאו שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים וכו', יכול אפי' מחמת אונסו, ת"ל ופן יסורו מלבבך, במסירם מלבו הכתוב מדבר".

ולכאוף יש להעיר אמאי בעינן לקרא ד'פן יסורו מלבבך' למילף דלא מחייב מחמת אונסו, והלא דין הוא בכל התורה כולה דאונס רחמנא פטריה וכדילפינן מקרא ד'ולנערה לא תעשה דבר', ולכאוף פשיטא דהוא הדין הכא שאם שיכח מתלמודו מחמת אונס לא יתחייב.

והביאור נראה שדברי הגמ' אינם מכוונים כלפי ה'חיוב' שבלא תעשה אלא כלפי ה'קיום' של מצות ידיעת התורה, שכיון שצורת מצות לימוד התורה היא ידיעתה, ס"ד שאם נאנס ושכח מתלמודו נמצא שלא קיים מצוה כלא ואיגלאי מילתא למפרע שלא העלה בידו מאומה, וכמו כל מצוה שאם נאנס ולא השלימה – לא קיים המצוה. ועל דא קמ"ל קרא ש'במסירם מלבו הכתוב מדבר', שכל החיוב על האדם לדעת את התורה הוא רק לפי כוחו וכל מה שמוטל עליו הוא רק העשייה בפועל, כי לדעת את הכל - בין כך אינו יכול, וממילא גם אם נאנס ולא זכה לבסוף לידיעה - הקב"ה קובע לו שכר על עצם הלימוד.

כיוצא בזה יש להביא את לשון הרמב"ם (פ"א מהל' תלמוד תורה ה"י), "עד אימתי חייב ללמוד תורה עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך, וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח", והדברים צ"ב מאי

על העצלות צריכה להיות בגבורת הנפש להתאמץ ולחשוב מבלי להמשיך הלאה כסוס שוטף. לא לתת למח לנוח.

שם. והשכר הרבה.

שכר העוה"ב – למעלה מכל השנה

בפירוש המשניות להרמב"ם סוף מסכת עוקצין כתב וז"ל: "וענין אמרו שלש מאות ועשרה עולמות, אילו נקבצו כל תענוגות העולם הזה לכל שנויי מיני התענוגות והוכפל אותו המקובץ שלש מאות פעם ועשר פעמים גם אז יהיה העונג שיגיע לאחד הצדיקים לעולם הבא כמוהו". בימינו המציאו את מכשירי ה'טלסקופ', שעל ידם ניתן לצפות למרחקים עצומים בשמים, ומכוחם גילו החוקרים גלקסיות של מיליארדי כוכבים הרחוקים מאיתנו אלפי שנות אור, בקני מידה שאין השכל יכול להבין ואין העין יכולה לראות. על ידי דבר זה ניתן לראות בחוש עד כמה אין גבול לגודלו של חלל העולם ועד כמה מעשי ה' עצמו מספר, וכאותה בחינה שמצינו על זה בחז"ל 'רואים ואינם יודעים מה רואים'.

והנה בלשון הרמב"ם האמור מבואר שבעולם הבא יהיה לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, כשכל עולם כולל בתוכו את כל הבריאה כולה עם כל ההנאות שכלולות בה מששת ימי בראשית עד סוף שית אלפין שנין עם כל סוגי ההנאות השונות לכל מיליארדי הבריות שהיו בה כל ימי חייהם - 'לכל שינויי מיני התענוגות', ועוצמת ההנאה המקובצת הזו תוכפל בשלוש מאות ועשר פעמים לכל צדיק וצדיק.

ודרגה זו היא רק המדרגה הבסיסית שבעולם הבא, כשברור שכל דרגה שהאדם מתעלה בה בעולם הזה מזכה אותו בעוד דרגה בפני עצמה של ש"י עולמות, וכמאמר הגמ' בסנהדרין (ק). 'עתידי הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו', ואם כן נקל להבין עד כמה אין לנו שום יכולת להשיג את רב הטוב האין סופי הצפון לצדיקים בעולם הבא.

ועל זה אומרת המשנה 'השכר הרבה', שאם יאמר האדם לעצמו מה יועיל לי לעשות איזו מצווה קטנה. תשובתו בצידו, שכל פעולה ולו הקטנה ביותר מזכה אותו בנצח נצחים בלי גבול ותכלית, הואיל וקנה המידה שלנו כאן בעולם הזה אינו דומה כלל למה שעתידי להיות בעולם העליון, וגם המעט הוא הרבה...

אמנם, יש לדעת גם את סוף דברי המשנה, 'ובעל הבית דוחק' לאחר שהמשנה ביארה לנו את כל הסיבות מדוע יש לאדם להחשיב גם את המעט ולא להתיימשך מאד לעשות הכל, מסיימת המשנה ואומרת שאף אם האדם יתיימשך בכל זאת וידידו ירפו לנוכח המלאכה הגדולה שעליו, מכל מקום 'בעל הבית דוחק', כלומר שאין בידו את הברירה אם להיות או לחדול אלא בעל הבית מכריחו על כרחו, ו'אין לך רשות להבטל אפילו שעה אחת' (כלשון רבינו יונה).

שם. והפועלים עצלים.

להפסיק לתכנן, להתחיל ללמוד

רבינו יונה כתב וז"ל "אלו בני אדם שמתעצלין ללמוד תורה, כי גם החכמים הזריזין מתעצלין הם, כי טבע האדם הוא להתעצל ואין אדם ניצל הימנה יש מרבה ויש ממעיט".

ומבואר לנו בדברי רבינו יונה ש'העצלות' אינה מידה רעה בלבד אלא היא טבע שאין אדם ניצל הימנה, וכפי שביאר הרמח"ל במסילת ישרים שעפריות החומרות גם ועל כן לא יחפוץ האדם בטבע ובמלאכה, אך כאשר יעבוד על עצמו לקנות בנפשו את מידת הזריזות יגמור הקב"ה בעדו ויתן בידו את טבע המלאכים שלא יגעו ולא יעפו. ממילא יש לנו לדעת שאין דרך לגבור על מידת העצלות, והאפשרות היחידה שעומדת בפנינו היא רק לקום ולעשות למרות הטבע החומרי שאומר אחרת, כי העצלות אינה עוזבת את האדם לעולם כל ימי חייו וה'זריזות' יכולה להגיע רק לאחר שהוא מתחיל מצידו.

וכפי שאמר מרן הגר"י אברמסקי זצ"ל, שאם היה ממתין כל פעם לזמן שבו יוכל לשבת וללמוד - לא היה לומד לעולם, והסיבה הבודדה שמחמתה הצליח היא כי פשוט התיישב מיד כל פעם והתחיל בכל זאת... יש אנשים שכל היום עסוקים בלהכין תכניות ולדבר על איך ילמדו ומתי יצליחו ללמוד עם חשק. אבל מלתכנן לא קורה כלום, צריך פשוט לפתוח את הגמרא וללמוד, יש חשק, אין חשק, ללמוד.

ובכלל זה כלולה גם עצלות המחשבה, שהנה כבר אמר מרן הגר"ח שמואלביץ ש'עצל' אינו זה שאינו לומד אלא זה שאינו חושב... כי אכן יכול אדם לשבת שעות ולהתנדנד בכל כוחו מול הסטנדאן אך בכל זאת יהיה עצל גמור, שלא ישקיע כמעט מחשבה לנסות ולהבין את תלמודו ויעביר את הזמן בביטול תורה גמור באיכות ובכמות, ועיקר ההתגברות

מתוך דברים שנאמרו ב'מעמד נעילת החג' לקראת זמן - חורף הבע"ש:

"כדי לגדול צריך 'שלימות', על כאו"א להחליט: את המסכת שהתחלתי אני אסיים"

התקדם בכלום - למד דף כאן ודף שם, אבל מה יצא לו מזה? בבא בתרא הוא לא יודע, גם את כל הדיבורים שדיבר בסדר א' הוא לא זוכר. משום שהוא הגיע לסדר מתי שיצא לו, שאל 'באיזו סוגיא אוהזים', דיבר בלימוד וכשעזב את הסדר כבר לא יודע מה שלמד.

כדי לדעת בבא בתרא מוכרחים קודם כל שלימות. לדעת את כל בבא בתרא זה שלימות. הדבר הראשון שנוצר כדי לדעת מה שלומדים הוא להציב יעד ומטרה. **בתחילת הזמן כל אחד חייב להחליט בהחלטה נחושה - השנה אני מסיים בבא בתרא**, ויהי מה. בבא בתרא זה לא רק 'אפעטע סוגיות', לא רק חזקת והיזק ראייה, **בבא בתרא זה מדיף ב' עד דף קעו**, גם מה שלא לומדים בסדרים בשיבה, גם גט פשוט... בחור שלא תהיה לו שאיפה לדעת את כל המסכת לא ידע אפילו חצי ממנה, רק מי שיש לו תכנית מסודרת ומטרה לדעת את כל המסכת - הוא ידע לכה"פ מה שסיפק. וכך זה אצל כאו"א בכל מקום שהוא ובכל מסכת שהיא, **לא שייך להתחיל מסכת על דעת ללמוד מה שרוצים, כדי לגדול צריך שלימות, על כאו"א להחליט: את המסכת שהתחלתי אני אסיים.**

כמו"כ יש סדרים, ויותר משחשוב ללמוד כל הלילה חשוב להקפיד על שמירת הסדרים. סדר א' מתחיל ב9:00 ומסתיים מתי שמסתיים, סדר ב' מתחיל ב3:30, הדברים מפורסמים... מי שלומד רק חלק מהסדר שלא יצפה לדעת את המסכת, כדי להצליח צריך 'שלימות', מתחילת הסדר עד סופו, בלי הפסקות ויציאות. בסדר א' לומדים בעיון וכך צריך להיות. אבל יש לשים לב שמבינים מה **שלומדים**, ולא **שלומדים** מה **שמבינים**... לפעמים מרוב עמקות מאבדים את הגמרא ואת הסוגיא ושקועים רק בסברות הכסר של כל אחד. כך לא שייך לדעת בבא בתרא, יש להבין טוב, אבל להבין את הגמרא, **לפני הכל צריך לדעת מה הגמרא אומרת, מה כתוב ברש"י ובראשונים**, ולא להתעסק עם עניינים 'באויר'. לפני שמתעמקים צריך ללמוד היטב את הגפ"ת כמה פעמים עד שיודעים טוב מה שכתוב, ורק אחר כך להבין למה זה כתוב.

יעזרונו הקב"ה להשיג שלימות במעשינו, להמשיך את החיזוקים והקבלות לכל השנה, ללמוד בשלימות ובלא הפרעות, ובכך להתקדם עוד ועוד בדרכי העבודה.

גמ' בסוטה (י"ד ע"א) אי' 'מפני מה נתאווה משה רבינו ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך, אלא כך אמר משה הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי. אמר לו הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם'.

ויש להבין א"כ למה משה רבינו לא נטרצה בכך והמשיך להתפלל להכנס לארץ, הלא הובטח לו שכר כאילו עשה את המצוות.

אך הדבר ברור, דודאי אין רצונו של משה רק בקבלת השכר בעלמא, דכל ענין השכר הוא המצווה בעצמה, שע"י קיום המצוות קונים 'שלימות'. משה לא רצה את השכר, אלא את הקיום, את השלמות, משה ידע שאם יחסרו לו המצוות התלויות בארץ יחסר לו בשלימות, גם אם בעוה"ב הוא יקבל שכר. וכמו דמבו' דעיקר השכר הוא המצוות, ו'שכר מצוה מצוה'.

בתשובת מהר"ם אלשקר (סי' ק"א) הביא מעשה באדם שמכר לחבירו את חלקו בעולם הבא תמורת לויתן ששוה ק' זהובים, ונתעורר נידון האם מועיל הקנין. ואמר על זה רבינו האי גאון ש"הקונה אל ישמח והמוכר יתאבל", 'הקונה אל ישמח' - לפי שהעולם הבא אינו שכר בעלמא שעובר לסוחר, אלא הוא קרבת ה' שנוצרת על ידי המעשים הטובים שהאדם עשה, וממילא כיצד יתכן שהאדם יוכל להעביר את שכרו לאדם אחר, הלא המעשים הטובים והדרגה שזכה על ידם נחלקו אך ורק בו עצמו, ומה יועיל הדבר לזולתו. וגם 'המוכר יתאבל' - היות האדם מכר את כל עולמו תמורת כמה זוזים, זאת אומרת שאינו מכיר כלל בערך העולם הבא וכל זה אינו שווה בעיניו כי אם מעט עולם הזה, ואם כן אין הוא ראוי לחלקו. אנחנו איננו משה רבינו, וגם ה'חייב אדם לומר מתי יגיעו מעשי' צריך להישאר רק בגדר חיוב 'לומר' ולא מעבר... אך עכ"פ כולנו רוצים שלימות, כולנו מחפשים להצליח לקחת איתנו לכל השנה את החיזוקים שהיו לנו בימים הנוראים, ומקווים להיות שנה הבאה טובים יותר מכפי שאנו כעת.

נתחיל עוד מעט זמן חורף, יש לנו אתגר גדול השנה: בבא בתרא. יש שני בחורים שלומדים בבא בתרא, אחד יוצא בסוף השנה עם 'בבא בתרא ביד', ואחד לא

לבקשת רבים, ניתן לשמוע שיחות וועדים שנמסרים מרבינו רה"י בטלפון 02-3137413.

(כמו"כ המספר הישיר לשמיעת שיעורים בקול הלשון: 0732951380)

לקבלת הוועד בדוא"ל ולהנצחת AO23137413@gmail.com. ניתן לתרום דרך מכשירי נדרים / קהילות לקופת 'קובץ גיליונות'